Seminari “Infàncies i participació” amb Francesco Tonucci. Relatoria.

Direcció d’Educació
Gerència d’Àrea de Cultura, Educació, Cicles de Vida, Feminismes i LGTBI

Barcelona

Continguts

1. Introducció 3

2. Presentació del seminari i el ponent 4

3. Presentació de projectes 5

4. Retorn per part de Francesco Tonucci 9

5. Torn d'intervencions 11

6. Cloenda 13

7. Relació de participants 14

1 Introducció

Aquest seminari s'emmarca en la celebració del sisè cicle de debats "En clau d'educació", organitzat pel Consell d'Educació Municipal de Barcelona i el Consell Municipal de la Formació Professional de Barcelona, de la Direcció d'Educació de l'Ajuntament de Barcelona.

El cicle té com a objectiu explorar com l'educació es pot orientar a construir futurs habitables, posant la vida en el centre i formant infants i joves capaços de ser ciutadans i ciutadanes crítics, resilients i compromesos amb la societat.

En la primera conferència programada del cicle, que té el títol "L'educació que fa possible la ciutat", hi ha participat el pedagog italià Francesco Tonucci, que ha reflexionat sobre com la manera en què eduquem els infants i en què dissenyem les ciutats determina el tipus de societat que construïm.

Després d'aquesta conferència, Tonucci també ha participat en un seminari de treball en el qual persones tècniques de l'Ajuntament de Barcelona i de diferents universitat catalanes han presentat diferents programes centrats en les infàncies i la participació que es duen a terme a la ciutat.

Sira García, secretària del Consell d'Educació Municipal de Barcelona.

2 Presentació del seminari i el ponent

Francesco Tonucci és conegut arreu per ser un dels pedagogs europeus contemporanis vius més importants, i una de les veus de referència en la defensa d'una ciutat que respecti la infància i li reconegui un paper actiu.

És l'impulsor del projecte "La ciutat dels infants", que situa la infància en el centre de les decisions polítiques de la ciutat. Aposta per l'escolta de les nenes i els nens, per la promoció de la seva mobilitat autònoma i per la defensa del seu dret al joc lliure a l'espai públic.

Al llarg de la seva carrera ha rebut diversos reconeixements per l'excel·lent trajectòria acadèmica, com els títols de doctor honoris causa per la Facultat de Ciències de l'Educació de la Pontifícia Universitat Catòlica de Lima (Perú), per la Universitat de Lleida (2016) i per la Universitat de Santiago de Compostel·la (2024); a més de ser un autor prolífic amb una obra extensa sobre infància i educació, amb títols que han contribuït a transformar la manera com moltes ciutats i institucions entenen el paper dels infants en la vida col·lectiva.

En el marc del sisè cicle de debats "En clau d'educació" ha planat la idea que el verb jugar es conjuga amb el verb deixar, així com amb la necessitat de crear una ciutat aventurera, que no vol dir una ciutat infantilitzada, sinó una ciutat que fomenti l'autonomia. Amb aquesta idea inicia el seminari explicant que té un doble objectiu:

- Conèixer i reconèixer alguns dels agents educatius de la ciutat que treballen al voltant de les infàncies i la participació.
- Compartir un espai de reflexió amb una figura rellevant de la pedagogia, sobre pràctiques i projectes que contribueixen a la promoció de les infàncies a Barcelona.

Pilar Lleonart, directora d'Educació de l'Ajuntament de Barcelona.

3 Presentació de projectes

Anna Novella, projecte IMCITIZEN, Universitat de Barcelona

IMCITIZEN neix de la idea que els infants han de poder incidir en la política pública de la ciutat. El projecte parteix de la necessitat d'arribar a altres nens i nenes amb formes de participació que no siguin tan orgàniques, promovent una participació més liderada i més autònoma, amb llibertat per intervenir en aquells temes que ells mateixos poden decidir.

Es treballa perquè els infants es puguin associar al voltant de temàtiques que els interessen i els interpel·len directament. En el procés es va constatar que molts nens i nenes no coneixien els seus drets. Per això es van organitzar tallers per sensibilitzar-los i per construir la imatge del "jo ciutadà" amb drets, amb l'objectiu que fossin ells mateixos els qui ho expliquessin després a altres companys i companyes.

El projecte també inclou una guia sobre com desenvolupar un procés de codisseny. Els infants van elaborar un Pla de participació ciutadana de la infància en què proposàvem com millorar la ciutat per poder dialogar amb les persones adultes, i van idear diverses estratègies: visita amb l'alcalde, reunions, bústies de suggeriments, la celebració del Dia dels Drets, entre altres.

Els nens i nenes es mobilitzen i es posicionen. Un d'ells, quan se'l va preguntar sobre què se'n duia, expressava: "Crec que vull treballar amb les persones, ajudar-les més, i ara penso en el barri; crec que és important per a mi, i jo per a ell".

Anna Montolio, Grup Motor de Participació dels Infants i el Pregó dels Infants, Departament de Promoció de la Infància, Ajuntament de Barcelona:

El Pregó dels Infants a les Festes de Santa Eulàlia és un programa educatiu per impulsar la participació infantil i la difusió dels drets dels nens i nenes, recollits a la Convenció sobre els drets de l'infant.

Se celebra pels volts del 12 al 15 de febrer, coincidint amb la festa major d'hivern de la festivitat de Santa Eulàlia.

El pregó està adreçat als nens i nenes de tercer, quart, cinquè i sisè de primària de les escoles ordinàries i d'educació especial de la ciutat. I té per objectiu iniciar els infants en processos participatius basats en la corresponsabilitat i la ciutadania activa, i fer-los conèixer les institucions polítiques i de participació ciutadana de Barcelona.

Cada any, els infants fan propostes sobre una temàtica concreta després de fer un treball previ amb els seus mestres i docents, que reben una formació i disposen d'una guia didàctica específica. Les propostes dels infants s'inclouen en el pregó oficial de la festa i es presenten davant l'alcalde i les autoritats de la ciutat en un acte solemne a l'Ajuntament. A més, el pregó té la seva expressió territorial, i es presenta davant les autoritats de cadascun dels deu districtes de la ciutat.

Una de les dificultats que s'han detectat és que, a vegades, es formulen propostes molt genèriques, i això dificulta donar-hi respostes senzilles, la resposta per a la seva complexitat.

Pel que fa al Grup Motor de Participació dels Infants, neix l'any 2017 de l'interès de l'Ajuntament per conèixer com participen les nenes i nens de Barcelona i quina incidència real té la seva participació en la vida de la ciutat, i per definir un model de participació d'infants i adolescents a la ciutat de Barcelona. El grup és un espai de treball de reflexió, d'autoaprenentatge i de generació de coneixement interdisciplinari, format per tècnics i tècniques de diferents departaments de l'Ajuntament que estan implicats en diverses iniciatives de participació amb relació directa amb les infàncies: des d'escoltar la veu dels infants fins a la consulta directa o la participació en processos deliberatius, entre altres. A tall d'exemple, es va constituir l'Altaveu d'Infants de la Ciutat.

Entre les dificultats assenyalades hi ha la manca de pressupost en algunes iniciatives concretes com el Consell d'Infants de Sant Martí, la manca de temps del personal tècnic per dedicar-se a projectes de foment de la participació de les infàncies, i també la percepció que, en alguns casos, és poc clar que els responsables polítics creguin realment en la participació infantil.

Emma Cortés, l'Altaveu dels Infants, Institut d'Infància i Adolescència:

El grup Altaveu és la culminació d'un programa més ampli. Està format per uns 27 nens i nenes de sisè de primària de diferents escoles, amb la missió d'establir diàleg amb agents socials i polítics de la ciutat per explicar quina n'és l'agenda. Aquesta agenda es construeix a partir d'una enquesta sobre el benestar que es fa a 5.000 infants. Al cap d'un any, se'ls expliquen els resultats obtinguts i se'ls demana que facin propostes per millorar el seu benestar i que interpretin les dades de l'enquesta.

Els nens i nenes actuen de dues maneres: com a representants del conjunt d'infants enquestats i com a portaveus de les seves pròpies reflexions. Es va treballar especialment perquè la participació no es limités al moment del diàleg, sinó que hi hagués un compromís real de resposta i de retorn per part de les persones adultes. Es constata que hi ha poca pràctica d'escolta adulta en situacions d'horitzontalitat. Per treballar la participació infantil, cal també treballar amb els adults.

Un dels impactes més rellevants del projecte és que molts adults quedaven impressionats per la qualitat i el valor de les aportacions dels infants. Com a anècdota, destaca el fet que els nens i nenes demanaven lavabos còmodes i en millors condicions als espais públics i escolars, una qüestió aparentment simple però molt significativa per al seu benestar.

Amb el temps, els infants han anat reforçant la seva confiança en les persones adultes, especialment quan han pogut veure les respostes i els retorns a les seves propostes.

Elisenda Ortega, Consell d'Infància i Adolescència de Barcelona, Direcció de Participació i Innovació Democràtica, Ajuntament de Barcelona:

Actualment s'està en el procés de constituir el Consell d'Infants i Adolescents de Barcelona. Hi ha l'encàrrec polític de fer-ho, però això no seria possible sense tots els projectes que s'han explicat aquí. La creació del consell suposa la creació d'una estructura estable que pugui perdurar en el temps.

S'ha plantejat la necessitat perquè políticament hi ha la voluntat de dur a terme accions que ajudin a disminuir la desafecció política entre adolescents i joves. S'ha creat un grup impulsor per dissenyar com ha de ser el consell que està format per persones expertes adultes i infants: Deu nens i nenes que provenen d'altres experiències de participació, com el grup Altaveu, el "Volem decidir!" i els Centres Oberts.

Fins ara s'han dut a terme set sessions de treball que han funcionat molt bé. Els infants expressen que volen ser representants del seu barri. La proposta és que hi hagi un infant i un adolescent representants per cada barri, i alhora assegurar que cap nen o nena es quedi fora de la possibilitat de participar. També cal tenir en compte que les decisions polítiques a Barcelona es prenen als districtes i a escala de ciutat, per la qual cosa caldrà veure l'encaix entre els tres àmbits territorials: de barri, districte i ciutat.

Isabel Ruiz Mallén, "Transformem els patis"- Coolschools, Universitat Oberta de Catalunya:

El programa "Transformem els patis" va començar fa set anys i ha estat un esforç interdepartamental de l'Ajuntament de Barcelona, amb l'objectiu de millorar els patis escolars de la ciutat. Es busca adaptar-los a la calor, afegir-hi més verd, i transformar-los així progressivament any rere any en entorns d'aprenentatge coeducatius i més diversos.

Des de la universitat es va realitzar el projecte europeu Cool Schools, per avaluar els múltiples beneficis d'aquestes transformacions a Barcelona, així com a París, Brussel·les i Rotterdam.

El gran repte és fomentar la participació dels infants no només en la construcció d'elements del nou pati, sinó també en el seu manteniment i en l'ús que se'n fa. Com a prova pilot, un dels elements nous del pati és cocreat amb els nens i nenes. També es treballa per establir normes sobre com utilitzar i cuidar adequadament l'espai del pati.

Mónica Arbeláez, Consell Assessor de Joves, Síndic de Greuges de Catalunya:

L'objectiu principal és escoltar la veu dels nens i nenes en tot el que té a veure amb l'exercici i la vulneració dels seus drets. També es busca informar-los i formar-los sobre els seus drets, i donar-los l'oportunitat de presentar a les administracions les recomanacions que ells mateixos fan en relació amb les problemàtiques que detecten.

Cada any, des de la xarxa europea, se'ls proposa un tema o un dret per treballar, i els joves hi van a presentar les seves recomanacions. Des de fa cinc edicions, les jornades segueixen un esquema participatiu: en la primera sessió del curs, entre tots plantegen els drets que els agradaria treballar; a partir d'aquí, es programen les sessions i es reuneixen cada tres o quatre setmanes. Aquest any, el focus està en els drets de les infàncies LGTBIQ+.

Entre les dificultats es destaca com i qui hi participa. El procés de selecció dels adolescents busca oferir la participació de manera oberta: qui vulgui pot sol·licitar-ho, i després es fa un sorteig. Aquesta iniciativa funciona com un veritable espai d'escolta, i es procura que el retorn a les seves classes no es faci necessàriament mitjançant el tutor o tutora, sinó directament pels mateixos participants.

4 Retorn per part de Francesco Tonucci

Francesco Tonucci assenyala que el tema de base és la participació, estretament vinculada a l'escolta. Els infants participen en la mesura que els adults estan disposats a escoltar-los. I aquest és un problema rellevant, perquè, excepte en l'àmbit psicopedagògic, no hi ha gaire professionals formats específicament en l'escolta, ni en general ni dels infants en particular. El professorat no rep una formació específica per escoltar l'alumnat, i encara menys les famílies, que no disposen d'una "escola de pares". Ens trobem, doncs, davant d'un dèficit estructural d'escolta.

Pel que fa als drets, considera que la Convenció sobre els drets de l'infant és un text magnífic, i no entén per què els governs creuen necessari aprovar lleis addicionals per aplicar-la. Els estats s'haurien de comprometre a fer que el contingut de la convenció sigui àmpliament conegut, tant pels adults com pels infants.

Tonucci diferencia clarament entre infància i adolescència, dos mons profundament diferents. El que els distingeix és, sobretot, la qüestió de l'autonomia. Els infants han perdut l'autonomia. Per motius que qualifica de "misteriosos", les famílies dels nostres països han decidit que els nens i nenes ja no poden sortir sols al carrer. Atribueix aquesta situació, en part, als mitjans de comunicació, que tendeixen a amplificar els fets més tràgics amb imatges repetides constantment, i que generen així una percepció d'inseguretat desproporcionada. Assenyala, però, que les dades indiquen que les ciutats d'avui són més segures que les d'abans.

La manca d'autonomia dels infants depèn de nosaltres, els adults. El verb jugar només es pot conjugar amb el verb deixar, no amb acompanyar, controlar, vigilar o garantir. Cal deixar que surtin i juguin. La ciència hauria d'ajudar-nos a entendre fins a quin punt és dramàtic impedir el joc lliure. La primera demanda que fa a les ciutats és clara: que deixin sortir els infants de casa sols.

Avui, afirma, els infants pateixen. En les seves propostes sovint no apareixen determinades demandes, perquè ni tan sols imaginen que es puguin formular. La campanya "Jo surto a jugar" respon a una urgència vinculada als mòbils, que considera que estan perjudicant greument els adolescents. El problema s'inicia en la infància, quan els dispositius s'utilitzen per entretenir els nens i nenes des de molt petits, fins que als 6 o 7 anys ja els dominen plenament. Alerta també d'un consum molt precoç de pornografia i de jocs d'atzar, així com d'un increment preocupant dels intents de suïcidi. El seu projecte té una dimensió política, en el sentit que proposa als responsables municipals un canvi de mirada: assumir els infants com a paràmetre per repensar la ciutat, amb la convicció que una ciutat serà bona per a tothom només si és bona per als infants.

La participació d'infants en consells d'infants no resol plenament el dret a la participació. L'objectiu ha de ser la participació universal dels infants, i això és possible. Un primer nivell és l'assemblea setmanal de classe, en què la paraula passa als infants. Un segon nivell és el consell d'escola. Defensa que aquest consell es constitueixi per sorteig, com una manera de garantir la representació de la diversitat i evitar que només hi participin "els millors", que sovint són els que s'assemblen més als adults. Cal assegurar la presència de totes les diferències: infants sords, orfes, pobres, estrangers, amb discapacitats o amb malalties. Si entenem que la infància inclou totes aquestes realitats, no cal parlar-ne en plural.

Finalment, destaca experiències que considera especialment significatives. A Buenos Aires, en un hospital pediàtric, funciona un consell d'infants format per nens i nenes que estan hospitalitzats per malalties llargues. Es reuneixen setmanalment amb el director de l'hospital, que els escolta i intenta donar resposta a les seves demandes. Han plantejat, per exemple, millores en la intimitat, sales diferenciades per a les extraccions de sang, la presència d'animals o la possibilitat de tenir cinema.

També en un orfenat s'han creat consells d'infants, que han proposat iniciatives com disposar d'un àlbum de fotos personal. Són exemples que, segons Tonucci, demostren la importància d'oferir espais reals de participació, especialment en els contextos en què els infants pateixen més.

5 Torn d'intervencions

Janet Nolla, de l'Institut Municipal d'Educació de Barcelona (IMEB), explica que en les quatre últimes escoles bressol que han obert s'ha fet un treball entre un equip pedagògic i l'equip educatiu de l'escola per dissenyar l'espai exterior, el pati. L'objectiu ha estat poder recollir les necessitats que els infants els demanaven i fer-les realitat: espais per saltar, zones amb una mica d'intimitat, etc. Tot s'ha anat adaptant segons les propostes dels nens i nenes.

Francesco Tonucci comenta que cal deixar que els infants actuïn lliurement, i ells faran les coses que considerin. Sovint tampoc els experts saben què els convé. La ciutat dels infants és la ciutat que els permet sortir. Un lloc és de joc perquè un infant el bateja així. Una escombra és un cavall perquè ho decideix un nen. És ridícul que hi hagi bastons amb cap de cavall a les botigues de joguines: no es pot comprar la fantasia dels infants.

Carme Galve, directora de la Biblioteca Jaume Fuster, reivindica l'entrada dels infants a les biblioteques. Sempre han tingut molt present la formació i observen una separació molt marcada entre nens i adolescents. És important que els infants assumeixin el dret a accedir a la informació. Explica que li preocupa que algunes biblioteques escolars censurin contes: cal oferir moltes versions perquè els infants puguin triar i construir-se el seu propi relat. Defensa el concepte de tercer espai, un lloc que ells no percebin com controlat, però que en realitat ho està.

Francesco Tonucci afegeix que les biblioteques són espais molt importants de la ciutat. Seria interessant que convidessin les famílies a deixar que els nens hi vagin sols, amb una motivació diferent. Recomana activitats com que infants més grans llegeixin per a nens més petits que encara no saben llegir: és una experiència molt valuosa. També suggereix que des de les biblioteques s'organitzin visites a llibreries.

Andrea Ballbé, tècnica de la Direcció d'Estratègia Urbana, explica que, en l'espai públic, hi ha necessitats molt diverses i que sovint es construeixen parcs infantils com a espais per "aparcar" els nens, separats de la resta de la ciutat, i pregunta com es podria integrar tot.

Francesco Tonucci respon que no està d'acord amb les mesures del programa "Per una ciutat jugable". Segons ell, la ciutat serà jugable quan desapareguin els espais de joc exclusius per a nens, que són una forma d'exclusió. La possibilitat que els nens visquin l'experiència del joc ha de recuperar la llibertat original: sortir de casa i decidir ells mateixos. L'espai inclusiu és aquell on conviuen diversitats. Els infants són competents com abans, però els pares sovint pensen que els fills són "ximples i incapaços", i això és molt trist.

Anna Novella, professora de la Universitat de Barcelona, ressalta la importància que la ciutat construeixi la narrativa de l'infant com a ciutadà capaç. El llenguatge modela el pensament: si posposem el tracte com a ciutadà, posposem la seva percepció com a tal. Pregunta a Tonucci sobre l'encàrrec polític dels consells d'infants: si encara el considera un enllaç per teixir compromisos amb l'equip de govern o s'imagina altres formes.

Francesco Tonucci explica que és una decisió política que depèn de l'alcalde: acceptar que el pensament infantil entri en la política. Posa l'exemple de Roma, on els infants van descobrir que el reglament municipal prohibia jugar en espais públics. Van escriure una carta a l'alcalde dient que el reglament era equivocat, i l'alcalde va respondre que tenien raó, reconeixent que, segons la Convenció sobre els drets de l'infant, l'Ajuntament ha de fomentar el joc en els espais públics. Tonucci lamenta que Roma podria haver estat una ciutat pilot mundial en jugabilitat urbana, però va decidir no ser-ho.

6 Cloenda

Pilar Lleonart, directora d'Educació de l'Ajuntament de Barcelona, conclou que de les paraules de Francesco Tonucci es desprèn la llibertat de participació dels infants, la necessitat de crear estructures organitzatives pròpies i espais de confiança on puguin tenir incidència real. Remarca la poca pràctica de l'escolta per part dels adults i la importància de donar-los veu i establir un diàleg efectiu. També destaca la idea que la ciutat serà veritablement jugable quan desapareguin els espais de joc exclusius per a nens i nenes, i que cal un canvi de mentalitat que permeti als infants actuar lliurement, recuperar la seva competència i autonomia, sortir de casa i tenir oportunitats reals de participació. Subratlla la rellevància de la formació universitària per ensenyar a escoltar, i assenyala que molts infants i pares desconeixen els drets dels nens. A més, defensa que el pensament infantil pot influir en la política i la necessitat de construir narratives que mostrin els infants com a capaços.

Finalment, i abans de tancar la sessió, li pregunta a Francesco Tonucci què creu que passaria si hagués participat un infant en aquest seminari?, i Francesco Tonucci respon que espera que puguin dir "vull sortir a jugar" i que els adults responguin "t'estimem tant que et deixem". El seu desig final és que els carrers estiguin plens d'infants jugant.

7 Relació de participants

- Mónica Arbeláez, Síndic de Greuges de Catalunya.
- Pilar Arce, Sindicatura de Greuges de Barcelona.
- Lluís Bages, Fundació Ferrer i Guàrdia.
- Andrea Ballbé, Direcció d'Estratègia Urbana. Ajuntament de Barcelona.
- Sira García, Consell d'Educació Municipal de Barcelona. Ajuntament de Barcelona.
- Laia Herrera, Institut Metròpoli.
- Carme Galve, Biblioteca Jaume Fuster.
- Pilar Lleonart, Direcció d'Educació. Ajuntament de Barcelona.
- Sílvia Luque, Consell d'Educació Municipal de Barcelona.
- Isabel Ruiz Mallén, Universitat Oberta de Catalunya.
- Anna Montolio, Departament de Promoció de la Infància, Ajuntament de Barcelona.
- Janet Nolla, Institut Municipal d'Educació de Barcelona. Ajuntament de Barcelona.
- Anna Novella, Universitat de Barcelona.
- Elisenda Ortega, Direcció de Participació i Innovació Democràtica. Ajuntament de Barcelona.
- Francesco Tonucci, pedagog. Investigador de l'Institut de Ciència i Tecnologia de la Cognició del Consell Nacional d'Investigacions de Roma (ara jubilat), i responsable del projecte internacional "La ciutat dels infants".

Relatoria. Seminari “Infàncies i participació”, amb Francesco Tonucci.

6 de febrer de 2026.
D’11.00 a 13.00 h.
Sala del Mig de Lluís Companys, Ajuntament de Barcelona.

Gerència de Cultura, Educació, Cicles de Vida, Feminismes i LGTBI

Elaborada per:
Equip tècnic del Departament de Salut Mental i de la Direcció d’Educació